

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

بررسی نقش ترویج در حفظ، احیاء و توسعه مراتع

سید ابراهیم احمدی

دانشجوی دوره دکترا، کارشناس ارشد مهندسی ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی، مدرس دانشگاه

S.ebrahimahmadi@yahoo.com: 09113511392

چکیده

مراتع از گسترده‌ترین منابع طبیعی محیط زیست کره زمین محسوب می‌شوند. به علت نقش مهمی که این منابع در حفظ آب و خاک، تولید اکسیژن و تعادل زیست بوم دارند؛ از عوامل پایه در فرآیند توسعه پایدار به شمار می‌روند؛ لذا ضرورت حفاظت، احیاء، توسعه و بهره برداری پایدار از آن در قالب یک سیستم مدرن امری بدیهی و مورد اهتمام خواهد بود. یکی از اصول مدیریت صحیح در زمینه حفظ، احیاء و بهره برداری بهینه از مراتع، توسعه منابع انسانی است که مستلزم بهره‌گیری از روش‌ها و سازه‌های ترویجی است. ترویج به منزله راهبردی در توسعه است که با جلب مشارکت مردم در حفاظت و احیاء مراتع نقش ویژه‌ای در توسعه متعادل و پایدار دارد. مقاله حاضر که مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای است؛ پیرامون مفاهیم اهمیت مراتع، اهداف، رسالت و اهمیت ترویج، فلسفه و استراتژی‌های نظام ترویج منابع طبیعی، روش‌های آموزشی ترویج و نقش آموزش‌های ترویجی در حفظ و احیاء مراتع می‌پردازد. هدف این پژوهش بررسی نقش ترویج در حفاظت، احیاء و توسعه مراتع است. نتایج این تحقیق ضمن تبیین توانایی‌ها و کارکردهای ترویج با استفاده از سازه‌ها و روش‌های ماهیتی آن در جلب مشارکت مردم جهت حفظ و احیاء مراتع، راهکارهایی را در راستای حفاظت و توسعه پایدار مراتع پیشنهاد می‌نماید و بیانگر لزوم اهمیت ترویج با جلب مشارکت مردم در جلوگیری از تخریب مراتع، ایجاد تحول در بینش بهره‌برداران، شناساندن اهمیت مراتع از ابعاد زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی به عامه مردم و طراحی الگوی مشارکتی در زمینه حفظ، احیاء و توسعه مراتع و تشویق بهره‌برداران جهت مشارکت در اجرای طرح‌ها و فعالیت‌های آموزشی ترویجی است.

واژه‌های کلیدی: ترویج، حفاظت، توسعه پایدار، مراتع، مدیریت.

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

مقدمه

منابع طبیعی هر کشوری یکی از مهم‌ترین و با ارزش‌ترین سرمایه‌های ملی آن به شمار می‌رود و پشتوانه محکمی برای رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی خواهد بود. بخش وسیعی از مساحت کشورمان را نیز عرصه‌های منابع طبیعی به خصوص مراتع تشکیل می‌دهد. گستره وسیع این عرصه‌ها سبب شده که کار حفاظت و نگهداری آن‌ها با دشواری انجام پذیرد. امروزه رشد سریع و فزاینده جمعیت و فقدان برنامه‌ریزی‌های اصولی در استفاده صحیح از آن موجب کاهش سطح مراتع شده به واسطه تخریب کمی و کیفی در معرض تهدید و خطر نابودی قرار دارد؛ لذا بدینسان توجه به حفاظت بهینه و اهتمام در توسعه پایدار آن ضروری و حائز اهمیت ویژه است.

تخریب منابع طبیعی در بسیاری از موارد بیش از آنکه به دلیل عوامل طبیعی باشد؛ معلول عملکرد غیرمعمول و غیرعلمی انسان بوده است. عامل اصلی تخریب مراتع نیز عدم آگاهی و بی توجه بهره‌برداران به ضوابط علمی و بهره برداری اصولی و همچنین عدم به کارگیری روش‌های بهینه اصلاح مراتع است. بنابراین ضرورت اتخاذ تدابیر لازم در راستای حفظ، احیاء و توسعه این منابع با کمک بهره‌برداران و ذی‌نفعان ضمن ارتقاء سطح دانش و مهارت آنان متجلی خواهد بود. در این رابطه ترویج با توجه به استراتژی‌های شبکه‌ای، حفاظتی و حمایتی و بنیان‌های فلسفی که بر پایه آن شکل گرفته است؛ می‌تواند با تقویت حس همیاری، مشارکت و نیز ایجاد تحول و ارتقاء سطح دانش، بینش و مهارت بهره‌برداران، نقش بنیادین در روند حفاظت و توسعه مراتع ایفا نماید.

هرگونه سیاست‌گذاری در مراتع بدون در نظر گرفتن نقش بهره‌برداران و مرتعداران نتیجه بخش نخواهد بود؛ چرا که آنان هستند که می‌توانند نقش تخریبی و یا اصلاحی را در عرصه‌های مرتعی ایفا نمایند و در حال حاضر نیز با انگیزه به ظاهر تولیدی، عملاً مبادرت به تخریب می‌نمایند که باید به احیاء مبدل گردند. جهت جلوگیری از بروز مسائل مزبور، استفاده از شیوه‌های آموزشی ترویج توأم با مشارکت بهره‌برداران موثر واقع خواهد شد. بنابراین اعمال تکنیک ترویجی سودمند برای ذی‌نفعان تأثیر بسزائی در مدیریت پایدار عرصه‌ها دارد و منافع اقتصادی- اجتماعی متعددی را تأمین می‌نماید. همچنین برنامه‌های آموزشی ترویج ضمن تأمین منافع و آثار زیست محیطی مهم و حیاتی، می‌تواند باعث افزایش میزان آگاهی، معلومات، مهارت‌ها، انگیزه‌ها، تغییر رفتار، بهبود تولید و پیشرفت اقتصادی بهره‌برداران در طرح‌های مرتعداری گردد (حیدری و همکاران، ۱۳۸۹). نتایج تحقیقی مبنی بر بررسی روش‌ها و تکنیک‌های ترویجی تأثیرگذار بر دانش، نگرش و مهارت بهره‌برداران درباره مدیریت پایدار منابع طبیعی، نشان می‌دهد که بین سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی، مشاوره با متخصصان موضوعی،

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۹-۱۸ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

آموزش‌های عملی و متغیر دانش فنی بهره‌برداران درباره مدیریت پایدار منابع طبیعی رابطه مثبت و معنی داری وجود داشته و در دستیابی به پایداری منابع، فعالیت‌های آموزشی و ترویجی نیز تأثیر بسزا و موکدانه دارد (روستا و همکاران، ۱۳۹۱). همچنین مطالعه‌ای که به بررسی دیدگاه مرتعداران پیرامون روش‌های مناسب ترویجی در جلوگیری از تخریب مراتع استان سمنان صورت گرفته، مبین آن است که استفاده از تکنیک‌های ترویجی (شرکت در کلاس‌های آموزشی، میزان ارتباط با رهبران محلی، بازدید از طرح‌های موفق مرتعداری، استفاده از آموزش‌های عملی، ارتباط با متخصصان موضوعی، دفعات تماس با مروجان منابع طبیعی و استفاده از فیلم‌های ترویجی، نقش مثبتی بر بهره‌برداران در مقابله و جلوگیری از تخریب مراتع داشته است (حاجی شفیعی و همکاران، ۱۳۸۸). بنابراین مبرهن است که ترویج در راستای رسالت‌های خود به عنوان یک مکتب آموزشی به منظور حفظ و احیاء منابع طبیعی تجدیدشونده به ویژه مراتع سعی می‌نماید تا بینش دامداران، مرتعداران، روستائیان و سایر بهره‌برداران را نسبت به این منابع ذی‌قیمت اصلاح سازد و مطابق با تغییر و تحولات زمانی، عکس‌العمل‌های مناسب و مطلوبی را در جهت نیل به اهداف توسعه محور آن‌ها به وجود آورد.

هدف این پژوهش بررسی نقش ترویج در حفظ، احیاء و توسعه مراتع است. همچنین این مطالعه به دنبال آن است که با استفاده از ترویج که می‌تواند نقش مهمی در افزایش دانش، بینش و مهارت بهره‌برداران داشته باشد؛ باعث حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری‌های گوناگون از مراتع در جهت افزایش ظرفیت مراتع و توانمند کردن مرتعداران و بهره‌برداران و اثربخش بودن برنامه‌های توسعه‌ای این منابع طبیعی تجدیدشونده گردد. در این راستا به مفهوم اهداف، رسالت و اهمیت ترویج، استراتژی‌های ترویج منابع طبیعی، روش‌های آموزشی ترویج و نقش آموزش‌های ترویجی در حفظ و احیاء مراتع نیز می‌پردازد.

مواد و روش‌ها

دیدگاه حاکم بر تحقیق حاضر رویکرد کیفی است. این پژوهش از جنبه هدف کاربردی و از لحاظ نحوه گردآوری داده‌ها به روش مطالعه کتابخانه‌ای و بهره‌گیری از تحقیقات محققین است و در گروه تحقیقات توصیفی قرار دارد.

نتایج

اهمیت مراتع

امروزه اهمیت و ارزش مراتع صرفاً در تولید علوفه و یا ذخیره سازی و نفوذ آب در زمین تلقی نمی‌شود؛ بلکه واجد ارزش‌های فوق‌العاده متعددی هستند؛ به نحوی که مراتع طبیعی در ایران از جنبه‌های گوناگون از جمله: تأمین مواد غذایی برای

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

دام، حفاظت و نگهداری آب و خاک، تأمین مواد سوختی، تأمین امکانات رفاهی، تولید مواد صنعتی و دارویی، پرورش حیات وحش، تلطیف هوا و زیبایی منظر حائز اهمیت می باشند.

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

مفهوم حفظ و احیاء مراتع

سلسله عملیاتی که جهت افزایش و بازدهی تولید با شرایط اکولوژیکی در هر منطقه به مورد اجرا گذاشته می‌شود و موجب افزایش کمی و کیفی تولید علوفه شده و فرآورده‌های دامی را به حداکثر می‌رساند؛ حفظ و احیاء مراتع نامیده می‌شود. در این پروسه، هدف اصلی دستیابی به جامعه گیاهی ویژه‌ای است که گیاهان آن برای دام مغذی بوده، نسبت به چرا حالت ارتجاعی داشته و سطح خاک را از فرسایش آبی و بادی حفظ می‌نماید.

اهمیت ترویج در توسعه منابع طبیعی تجدیدشونده

یکی از پیش نیازهای رشد و توسعه کشور، توسعه بخش منابع طبیعی تجدیدشونده است. توسعه منابع طبیعی، تابع مؤلفه‌های بی شمار و تعریف شده‌ای است که مورد اهتمام سیاست‌گذاران، برنامه ریزان و متولیان توسعه بخش منابع طبیعی خواهد بود. در واقع مهم‌ترین وظیفه نهادهای تخصصی متولی منابع طبیعی تجدیدشونده در دنیا تسریع و تسهیل توسعه آن از طریق فراهم نمودن متغیرهای توسعه است. در این میان متغیرهای توسعه، نقش سرمایه‌های انسانی و بهره‌وران اهمیت ویژه‌ای دارد. بر همین اساس ضرورت ترویج منابع طبیعی متجلی خواهد بود. عامل انسانی اساسی‌ترین فاکتور در فرآیند توسعه است و در این راستا سازمان‌های ترویج دارای بیشترین وظیفه آموزشی هستند. صرف نظر از ماهیت استراتژی توسعه که در کشورهای مختلف جهان اتخاذ می‌گردد؛ امروزه یک توافق کلی وجود دارد؛ دال بر اینکه ترویج دارای نقش و جایگاهی مهم در بهبود منابع طبیعی و کشاورزی کشورهای در حال توسعه است. ترویج از طریق ارتقاء سطح دانش و مهارت‌های بهره‌برداران در توسعه منابع طبیعی و کشاورزی موثر است و به عنوان نهادی اطلاع رسان و رسالت پذیر در ازدباده دانش فنی و تغییر نگرش افراد در جهت بهره‌وری و استفاده منابع می‌تواند نقش بسزائی را ایفاء نماید.

دیدگاه‌های اصلی در زمینه حفظ و احیاء مراتع

امروزه تخریب منابع طبیعی تجدیدشونده به ویژه مراتع یک معضل جهانی است؛ لذا سازماندهی و جلب مشارکت مرتعداران و سایر بهره‌برداران در قالب ترویج و آموزش‌های نوین جهت تحقق اهداف و مأموریت‌های حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری‌های بهینه از این منابع بنیادین، امری قابل اهتمام و اجتناب ناپذیر به نظر می‌رسد. به طور کلی دو دیدگاه را می‌توان در خصوص حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری از منابع طبیعی تجدیدشونده از جمله مراتع را ذکر نمود. (دفتر ترویج و مشارکت مردمی،

۱۳۷۸):

۱- دیدگاه فنی صرف و استفاده از قوه قهریه جهت اعمال سیاست‌های حفاظتی و برخورد با تخلفات در تمام مراحل (فن

محوری).

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

۲- دیدگاه فنی و اعمال سیاست‌های حفاظتی از طریق جلب مشارکت بهره‌برداران، نهادها و سازمان‌های مختلف و استفاده از آن‌ها در تمام مراحل کار (انسان محوری).

اهداف ترویج در منابع طبیعی

ترویج منابع طبیعی یک نظام آموزشی است که هدف کلی آن حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی است و مهم‌ترین اهداف تخصصی آن به شرح زیر است (دفتر ترویج و مشارکت مردمی، ۱۳۷۸):

- آموزش اصول حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی و روش‌های جلوگیری از تخریب آن.
- ایجاد تحول در دانش، بینش، نگرش مربوط به فرهنگ منابع طبیعی.
- شناساندن اهمیت منابع طبیعی از ابعاد زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی به عامه طبقات مردم.
- بررسی عوامل بازدارنده و پیش برنده فعالیت‌های آموزشی ترویجی و ارائه راهکارهای مناسب.
- ایجاد تحول مهارتی در سطوح فنی و تخصصی در زمینه منابع طبیعی.
- بررسی نیازهای آموزشی و ترویجی بهره‌برداران از عرصه‌های منابع طبیعی در گروه‌های هدف.
- آموزش رهبران محلی، مددکاران ترویجی و... در زمینه حفظ و احیاء منابع طبیعی.
- شناسایی روش‌های مناسب در ارزشیابی فعالیت‌های ترویجی و مشارکتی.

برنامه‌های آموزش عملی ترویج مرتعداری

آنچه که به عنوان مهم‌ترین برنامه آموزشی ترویج جهت ارتقاء سطح دانش و بینش بهره‌برداران مراتع مطرح می‌باشد؛ به قرار زیر است (شهنازی، ۱۳۹۶):

- آشنا کردن مرتعداران و دامداران با اسباب و ابزار و وسایل مرتعداری و دامداری در عرصه‌های مرتعداری.
- آشنا نمودن دامداران روستایی و مالداران عشایری با نیازهای غذایی دام‌های مربوطه و راه و روش‌های اصولی تأمین آن‌ها از منابع بهداشتی در دسترس.
- آشنا کردن دامداران و بهره‌وران مراتع با روش‌های علمی خاک ورزی، آماده سازی عرصه‌های مرتعی خشک و خالی و فقیر برای ذخیره سازی رطوبت و بذرافشانی و واکاری دوره‌ای، در فرآیند احیای مراتع و مقاوم سازی زیر بناهای عرصه برای افزایش رطوبت و نگهداری آن.
- آموزش اصول کلی مربوط به همکاری در مراحل طرح و اجرا و ارزیابی طرح‌های مربوط به مدیریت پایدار مراتع.
- آموزش اصول کلی ساخت و لایروبی و تعمیر و نگهداری منابع تولید و ذخیره آب آشامیدنی.

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

فلسفه نظام آموزشی و ترویج در زمینه‌های حفظ، احیاء، توسعه و بهره برداری از مراتع:

فلسفه استقرار نظام آموزشی و ترویجی در زمینه‌های حفظ، احیاء، توسعه و بهره برداری بهینه از مراتع مبتنی بر سه رکن آموزش مداوم، انگیزش خودیاری و گسترش مشارکت بهره‌برداران در راستای توسعه پایدار منابع انسانی به منظور نیل به مدیریت پایدار مراتع توسط بهره‌برداران است. آموزش مداوم در طول زمان، زمینه ساز ارتقاء سطح معلومات و کسب مهارت‌های نوین در جریان توانمند سازی اعضای گروه‌های هدف برنامه‌های حفظ، احیاء، توسعه و بهره برداری بهینه از مراتع به طور اعم و بهره‌برداران عشایری و روستایی به طور اخص است و بدین ترتیب، آموزش مداوم به عنوان یک پیش‌نیاز، زمینه‌ساز ارتقاء قابلیت‌های نظری و شایستگی‌های عملی افراد برای حرکت‌های فردی و اجتماعی است. آموزش مداوم و برنامه‌ریزی شده برای گروه‌های هدف برنامه‌های حفظ، احیاء، توسعه و بهره برداری بهینه از مراتع را می‌توان در عین حال، زمینه لازم برای انگیزش اراده خودیاری در بین آنان تلقی کرد. تمایل افراد برای یآوری دادن به دیگران، عمدتاً ناشی از احساس خوداتکایی منتج از خودیاری است و این هم بدین مفهوم است که وقتی افراد مطلع و ماهر در رویارویی با مسائل و مشکلات، استوار بر پایه‌های خویش قد علم می‌کنند و در عین حال برای برآوردن خواست‌ها و نیازهای خود مصمم می‌شوند و به عبارتی، قائم به ذات خود می‌گردند؛ آنگاه انگیزه دگریاری و یا یآوری دادن به دیگران، که خصیصه نهفته مدیریت در وجود معنوی انسان‌هاست؛ تدریجاً در روحیه ایشان احیاء می‌شود که این هم در حالات تکاملی خود به صورت مشارکت‌های اجتماعی متجلی می‌شود. بنابراین فلسفه وجودی نظام آموزشی ترویج برای حفظ، احیاء، توسعه و بهره برداری بهینه از مراتع در نهادها و ارگان‌های مسئول، مبتنی بر این ضرورت است که برای آموزش ارباب رجوع برنامه‌ها باید به طور مستمر اقدام کرد و در طول زمان آگاهی‌های علمی و فنی و اجتماعی آنان را بالا برد تا از این طریق قابلیت‌ها و شایستگی‌های آنان به عنوان افراد آموزش دیده ارتقاء یابد. ماهیت این آموزش‌ها باید به نحوی برنامه‌ریزی و ارائه شود که روز به روز بر کارایی‌های افراد آموزش دیده بیفزاید و این هم همان خصیصه‌ای است که فلسفه وجودی ترویج در فرآیند حفظ، احیاء، توسعه و بهره برداری بهینه از مراتع به دنبال آن است.

اصول نظام آموزشی ترویج

اصول نظام آموزش ترویجی علی القاعده برگرفته از فلسفه وجودی این نظام است و از آنجا که در سه رکن، آموزش مداوم، انگیزش خودیاری و گسترش مشارکت‌های اجتماعی، رکن فلسفه وجودی آن را تشکیل می‌دهند؛ بنابراین اصول کار ترویج در برنامه‌های حفظ، احیاء، توسعه و بهره برداری بهینه از مراتع در ارگان‌ها و نهادهای مسئول، همواره مبتنی بر اندیشه‌ها، پایه‌ها، قواعد، قوانین و بنیان‌هایی است که ماهیتاً حاکی از ارکان این فلسفه وجودی است. از جمله اینکه:

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

- نظام ترویج در نهادهای مسئول، یک شاخه تشکیلاتی مستقل آموزشی است و محور فعالیتها در آموزش بهره‌برداران به منظور ارتقاء توانایی‌های آنان در راه تحول و توسعه در فرآیند حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری بهینه از مراتع است.
 - امر محوری آموزش در نظام آموزشی ترویج، مبتنی بر یادگیری مداوم مروجان حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری بهینه از مراتع با استفاده از منابع و مراجع دسترس است.
 - فرآیند فراگیری و فرادهی علوم و فنون مناسب برنامه‌های حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری بهینه از مراتع مستلزم اتکا و پایبندی کارگزاران نظام آموزش ترویجی به استفاده مداوم از منابع پژوهشی متعدد درون و برون سازمانی و درون و برون مرزی است.
 - هر برنامه آموزش ترویجی مبتنی بر کشف و پرورش استعدادها بهره‌برداران و هدایت افراد مستعد رهبری در زمینه‌های متنوع فنی در حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری بهینه از مراتع است.
 - در فرآیند آموزش بهره‌برداران، توجه لازم و کافی معطوف به اصول آموزش بزرگسالان است.
 - رهیافت نظام آموزش ترویجی در فرآیند حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری بهینه از مراتع مبتنی بر آمیزه‌ای از رهیافت آموزشی و دیدار توأم با رهیافت مشارکتی ترویج روستایی است.
- الگوی ترویجی در جلب مشارکت بهره‌برداران جهت حفظ و احیاء مراتع
- یکی از اصول اساسی ترویج اصل مشارکت است؛ که بدون آن فعالیت‌های آموزشی ترویجی قادر به موفقیت نخواهد بود. ترویج نقش مهم و اساسی در افزایش مشارکت بهره‌برداران جهت حفظ و احیاء مراتع ضمن ارتقای دانش و بینش مرتعداران دارد. به طور کلی دو مؤلفه اساسی بر مشارکت بهره‌وران در حفظ و احیاء مراتع تأثیرگذار است که به طور خلاصه در ذیل ذکر می‌گردد (سعدی، ۱۳۷۸):
- اولین مؤلفه مرتعداران و سایر بهره‌برداران هستند که اساساً بدون حضور آنها مشارکت صورت نمی‌گیرد. برای حضور این مؤلفه لازم است ضمن فراهم نمودن شرایط، توانایی آنان را نیز بالا برد.
 - مؤلفه دوم کارشناسان و برنامه‌ریزان می‌باشند که زمینه ساز مشارکت مردم هستند. ترویج در این میان نقش مهمی را جهت برگزاری برنامه‌های آموزشی برای بهره‌برداران و برنامه‌ریزان بر عهده دارد. به همین خاطر ترویج جهت تسریع در امر مشارکت به منظور حفظ و احیاء مراتع، یک رهیافت دو مرحله‌ای را به اجرا می‌گذارد.
- مرحله اول: آموزش کارشناسان و برنامه‌ریزان

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

برگزاری یک کارگاه آموزشی ۲ تا ۳ روزه می‌تواند به آموزش کارشناسان و برنامه ریزان کمک نماید. این کارگاه در عرصه‌های منابع طبیعی از جمله مراتع در سه مرحله تشکیل می‌گردد.

فاز اول: در این فاز کارشناسان ضمن آشنایی با منطقه با چگونگی ایجاد انگیزه مشارکت در مردم، روش‌های ایجاد خلاقیت، روش‌های جلب مشارکت و روش‌های ارتباط با روستاییان و تحقیقات موردی آشنا می‌شوند.

فاز دوم: در این فاز کارشناسان و برنامه‌ریزان یافته‌های خود را از مرحله اول در حضور متخصصان و کارشناسان به کار می‌گیرند.

فاز سوم: در این فاز از برنامه‌های انجام شده ارزشیابی به عمل آمده و نواقص کار برطرف می‌گردد.

مرحله دوم: آموزش بهره‌برداران

بهره‌برداران نیازمند آموزش مشارکت هستند. آنان باید بدانند که چگونه و به چه صورت در فعالیت‌های مربوط به حفظ و احیاء مراتع شرکت نمایند. آموزش مردم و بهره‌برداران در قالب کارگاه‌های آموزشی صورت می‌پذیرد؛ مروجان آموزش دیده منابع طبیعی درباره‌ی موارد ذیل در کارگاه‌ها به آموزش بهره‌برداران می‌پردازند:

- ایجاد انگیزه مشارکت در بهره‌برداران و مرتعداران با نمایش فیلم و تصاویر مختلف.
- معرفی پروژه و ضرورت انجام آن.
- معرفی جایگاه و نقش بهره‌برداران در اجرای پروژه‌ها.

نقش ترویج در حفظ و احیاء مراتع

اساساً در انجام کلیه امور مربوط به منابع طبیعی، روش‌های آموزشی و ترویجی موثر در جلب مشارکت بهره‌برداران بایستی در نظر گرفته شود؛ به ویژه در اقدامات مربوط به حفظ، احیاء و اصلاح مراتع، چون عامل اصلی تخریب خود دامداران و روستائیان هستند و با توجه به اینکه به علت وسعت زیاد مراتع اقدامات اصلاحی کلاً توسط سازمان‌های مربوطه امکان پذیر نخواهد بود؛ لذا تا موقعی که در مورد آموزش دامداران و روستائیان پیشرفت‌هایی حاصل نشود؛ به لحاظ پایدار بودن عوامل تخریب نتیجه اقدامات انجام شده دیر یا زود به کلی از بین خواهد رفت. اجرای برنامه‌های آموزشی ترویجی برای روستائیان و دامداران سبب می‌گردد که آنان چگونگی و مراحل تخریب مراتع را ملاحظه کرده و با توجه به عواقب آن اقدامات اصلاحی در این راستا را انجام دهند. زیرا تا وقتی که دامدار و روستایی باطناً متقاعد نشود و قبول نکند که خود باعث انهدام مراتع و کم شدن علوفه در مراتع و در نتیجه گرسنگی و تلفات دام خویش می‌شود؛ انجام اقدامات اصلاحی (حفظ و احیاء مراتع) نتیجه چندانی نخواهد داشت.

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۹-۱۸ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

به طور کلی در خصوص نقش آموزش‌های ترویجی در حفظ و احیاء مراتع، می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱- ایجاد تغییر در دانش، بینش و نگرش روستائیان و سایر بهره‌برداران در زمینه حفظ و احیاء مراتع.

۲- آموزش اصول فنی حفظ و احیاء مراتع و روش‌های جلوگیری از تخریب مراتع.

۳- آموزش راه‌ها و روش‌های احیاء مراتع درجه سه به مراتع درجه یک به مرتعداران.

۴- آموزش اصول بهره‌برداری صحیح و منطقی از مراتع به مرتعداران.

بحث و نتیجه‌گیری

تخریب مراتع در بسیاری از نقاط متأثر از عوامل انسانی، به دلیل اجرای شیوه‌های نادرست و بهره‌برداری‌های غیراصولی و بی‌رویه این منابع تجدید شونده توسط بهره‌برداران و ذی‌نفعان است. از این رو سهم عمده انسان در نابودی و تخریب فزاینده مراتع جلوه‌گر خواهد بود. در این راستا اتخاذ سیاست‌های راهبردی ترویج توأم با اجرای برنامه‌های آموزشی ترویجی به مرتعداران و ارتقاء دانش، بینش و آگاهی تمامی بهره‌برداران در جهت حفظ، احیاء و بهره‌برداری صحیح مراتع بهترین شیوه جهت جلوگیری از استمرار در روند قهقراپی مراتع می‌تواند موثر واقع گردد؛ لذا بررسی نقش ترویج در حفاظت، احیاء و توسعه پایدار مراتع به منظور تبیین چگونگی بهره‌گیری صحیح و اصلاح و ارتقاء مدیریت مراتع و ارائه راهکارهای اثربخش مورد اهتمام است. ترویج منابع طبیعی در امر شکوفایی توانمندی‌ها و استعدادهای عامل انسانی نقش اساسی و بنیادین دارد و رسالت اصلی آن توسعه انسانی جهت حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی تجدید شونده است. با توجه به مشکل اصلی و مسئله محوری و موضوعی در امر حفاظت و احیاء مراتع، بهره‌مندی از مکتب آموزشی ترویج برای تحقق اهداف عملیاتی در حل و رفع چالش‌ها و مغایرت در چارچوب ارکان آن مشتمل بر فلسفه، اصول، اهداف، راهبردها و روش‌های آموزشی راهگشا و ضرورتی مبرهن است. نتایج بررسی‌های تحقیق با توجه به دستاوردهای تحقیقات متعدد و تجربیات حاصله مبین آنست که آموزش به مرتعداران با توجه به اهداف و وظایف ترویج در منابع طبیعی تجدید شونده مبنی بر انتقال دانش عملی و شناساندن اهمیت این منابع و آشنایی آنان با شیوه‌های جلوگیری از تخریب مراتع به خصوص روش‌های حفظ، احیاء و بهره‌برداری صحیح بسیار سودمند بوده و اثرات مفید و مطلوبی را به دنبال خواهد داشت. همچنین در صورت وجود اراده ملی بر توسعه طبیعت محور و به تبع آن، مدیریت پایدار منابع طبیعی مرتعی و البته توأم با استواری، پایداری و استمرار فعالیت آن، تنها گزینه موثر و عملی و امکان پذیر، بهره‌مندی از راهبرد آموزش‌های دو سویه می‌باشد که در چهارچوب نظام‌های آموزشی مکتب ترویج میسر واقع خواهد شد. تجارب جهانی نیز نشان می‌دهد که احیاء مراتع و جلوگیری از تخریب آن زمانی امکان پذیر خواهد بود که دانش، بینش و مهارت روستائیان و بهره‌برداران از مراتع افزایش یابد و زمینه‌های مشارکت آنان در عرصه‌ها فراهم گردد که این امر به وسیله

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۹-۱۸ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

آموزش‌های ترویجی خاص میسر است. بدیهی است طراحی و اجرای راهبردهای آموزشی و ترویجی پیش از هر اقدامی در فرآیند حفظ، احیاء و توسعه پایدار مراتع، با توجه به پراکندگی این منابع ضرورت خواهد داشت. ارکان مکتب آموزشی ترویج نیز متناسب با اجرای برنامه‌های آموزشی دو سویه برای گروه‌های هدف در زمینه‌های مرتعداری و دامداری تنظیم تا راهکاری برای نیل به مقصود نهایی که حفاظت، مدیریت و توسعه پایدار در فرآیند حفظ، احیاء، توسعه و بهره برداری از مراتع باشد؛ تأمین گردد. بدین ترتیب جهت دستیابی به اهداف بهره‌وری بهینه از منابع طبیعی تجدید شونده در راستای حفاظت و توسعه پایدار مراتع موضوع‌ها و راهکارهای ذیل برای به کارگیری، مطالعه، بررسی و پژوهش پیشنهاد و ارائه می‌گردد:

۱. استفاده از دیدگاه فنی و اعمال سیاست‌های حفاظتی از طریق جلب مشارکت مردم، نهادها و سازمان‌ها جهت حفظ، احیاء و توسعه مراتع.

۲. ارتقاء آگاهی روستائیان و بهره برداران مراتع از طرق مختلف در خصوص مسائل توسعه پایدار و حفظ منابع طبیعی.

۳. نظارت و ارزیابی مستمر بر چگونگی و نحوه اجرایی دوره‌های آموزشی - ترویجی جهت ارتقای سطح کاربردی آن‌ها.

۴. انجام تحقیقات لازم به منظور شناسایی توانایی‌ها، نیازها، مشکلات و معضلات بهره برداران که نقش بسزایی را در اجرای برنامه‌های ترویجی و مشارکتی و موفقیت آن‌ها بر عهده دارند.

۵. بررسی رابطه بین خصوصیات فردی مرتعداری و اثربخشی دوره‌های آموزشی و ترویجی.

۶. بررسی نقش آموزش و ترویج در اجرا و پیشبرد طرح‌های مرتعداری در سایر نقاط.

۷. بررسی و ارزشیابی موفقیت طرح‌های ترویجی به شکل ترویج چند منظوره در مراتع.

منابع

اوکلی، پ.، دیوید، م.، ۱۳۷۰. رهیافت‌های مشارکت در توسعه روستایی. تهران: انتشارات مرکز مطالعات روستایی وزارت جهاد سازندگی.

حیاتی، د.، بیژنی، م.، ۱۳۷۷. جایگاه ترویج در معرفی گزینه‌های مطلوب به منظور احیاء و توسعه مراتع. ماهنامه جهاد.

سعدی، ح.، ۱۳۷۸. مروری بر موانع مشارکت مردمی در منابع طبیعی و ارائه یک الگوی آموزشی - ترویجی برای بهبود

امور مشارکت. فصلنامه جنگل و مرتع، بهار ۱۳۷۸، شماره ۴۲.

شهبازی، الف.، ۱۳۹۶. مدیریت آموزشی و ترویجی در بهره برداری پایدار از مراتع کشور. مجله پژوهش‌های راهبردی

در علوم کشاورزی و منابع طبیعی ۲ (۱): ۱۴ - ۱.

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

کردوانی، پ.، ۱۳۷۱. مراتع، مسائل و راه حل‌های آن در ایران. تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

محبوبی قمی، الف.، شریعتی، م.، ۱۳۸۳. نقش عوامل آموزشی ترویجی در جلب مشارکت روستائیان در حفظ، احیاء و

توسعه مراتع. مجله جهاد. سال بیست و چهارم. شماره ۲۶۳.

ملک محمدی، الف.، ۱۳۷۴. شاخص‌های مشارکت مردمی در مدیریت منابع طبیعی، مجله جهاد.

Investigating the Role of Promotion in Rangeland Preservation, Renewal and Development

Abstract

Rangelands are considered to be the most extensive natural resources of the Earth's Natural Environment. Due to the important role they play in preserving soil and water, production of oxygen and ecosystem balance, they are the main factors in the process of sustainable development. Therefore, the necessity of conservation, restoration, development and sustainable exploitation of it in the form of a modern system will be obvious. One of the principles of proper management in the field of conservation, restoration and optimal utilization of rangelands is the development of human resources that requires the use of extension methods and structures. Promotion is a strategic development that has a special role in sustainable development with the involvement of people in the conservation and rehabilitation of pastures. The present paper is based on Library Studies about the importance of the pastures, the goals, the mission and importance of promoting, the philosophy and strategies of the system for the promotion of natural resources, the educational methods of promotion and the role of educational training in the conservation and rehabilitation of pastures. The purpose of this study is to investigate the role of promotion in conservation, rehabilitation and development of rangelands. The results of this research, while explaining the abilities and functions of the promotion, using its structures and its methods for attracting people's participation in the maintenance and rehabilitation of pastures, suggest solutions to the sustainable preservation and development of pastures, indicating the importance of promoting by attracting people's participation in Preventing the degradation of pastures, creating a change in the perception of exploiters, identifying the importance of pastures from the environmental, economic and social dimensions to the general public and designing a participatory model for

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

the conservation, rehabilitation and development of pastures and encouraging operators to participate in the implementation of educational projects and activities are promotional.

Keywords: Promotion, Conservation, Sustainable Development, Rangelands, Management.